MIROŚLAW DYMARSKI

Uniwersytet Wrocławski

Wrocław, Polska

Macedończyk–Macedończycy w dokumentach dyplomatycznych Królestwa Serbii 1903–1914

Trwająca nieprzerwanie dyskusja nad przeszłością oraz tożsamością Macedonii i Macedończyków¹ obejmuje różne dyscypliny wiedzy, aby mimo ubóstwa źródeł zbudować w miarę spójny obraz dziedzictwa ziem macedońskich oraz ich tożsamości. Truizmem będzie przypomnienie, iż w sporze tym uczestniczą również państwa sąsiednie — Bułgaria, Grecja, Serbia — zarówno poprzez własne studia i badania, jak i za pośrednictwem polityki. Poruszony w temacie problem dotyczy wyłącznie historycznego aspektu i takich doświadczeń, dlatego osią analizy będą tylko teksty źródłowe: serbskie dokumenty dyplomatyczne (i polityczne); bez sięgania do opracowań i studiów współczesnych.

Niniejszy artykuł to niewielka glossa do tych licznych dyskusji i sporów, ale — jak się wydaje — wnosząca nowe i ważne ustalenia. Kwestia postrzegania Macedończyków przez serbskich dyplomatów i polityków (a także zwykłych ludzi tej epoki, jak zobaczymy to w przeprowadzonej analizie tekstów), jeszcze przed powstaniem wielonarodowego tworu, jakim była Jugosławia (Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców — inaczej Królestwo SHS, Królestwo Jugosławii, Jugosławia), przybliży nas do odpowiedzi na pytanie, czy na początku XX wieku, gdy rozwijał się serbski nacjonalizm, elity polityczne Serbii postrzegały Macedończyków jako naród — bądź już ukształtowany, bądź w procesie tworzenia — czy wyłącznie jako zbiorowość bez świadomości swojej odrębności etnicznej i kulturowej, zamieszkującą jedynie pewne terytorium. Innym problemem badawczym jest to, do jakich kategorii przypisywano pojęcia „Macedończyk”, „Macedończy-

¹ Warto tu choćby wspomnieć o kilku publikacjach na ten temat wydanych poza Republiką Macedonii. Pozycje te zamieszczono w bibliografii.

cy” występujące w tych dokumentach: „naród”, „społeczeństwo”, „społeczność lokalna”, „Bułgarzy”?

W analizie opieram się na dokumentach dyplomatycznych Królestwa Serbii, odnoszących się do lat 1903–1914, opublikowanych w kilkunastotomowym dziele, wydawanym po jednym tomie rocznie, począwszy od 1991 roku.

Rok 1903 to ważny moment w dziejach narodu macedońskiego, lecz także serbskiego. Permanentne wrzenie w Macedonii i zbrojne wystąpienia o ostrzu przede wszystkim antytureckim stały się powodem interwencji mocarstw w celu powstrzymania represji wobec ludności chrześcijańskiej. Z tego powodu Rosja i Austro-Węgry, uznając swoją odpowiedzialność, ale też poniekąd wyłączność w odniesieniu do problemów bałkańskich, opracowały i ogłosiły program z Mürztęg z 8 października 1903 roku, odnoszący się do koniecznych reform w Macedonii. Wprowadzał on pewne elementy autonomii w wilajetach zamieszkałych przez chrześcijan oraz międzynarodową ochronę tej ludności².

W tym samym czasie, w maju 1903 roku, doszło do politycznego przewrotu w Królestwie Serbii i obalenia dynastii Obrenowiciów. Na tron powróciła dynastia Karadziordziwiciów z królem Piotrem I na czele, wraz z którym do władzy doszedł największy polityk serbski tamtej doby — Nikola Pašić, który w następnych latach odegrał kluczową rolę w polityce serbskiej w ogóle, a w polityce zagranicznej w szczególności. To on forsował program zjednoczenia ziem cara Dušana³, wyrażał ponadto serbskie tendencje nacjonalistyczne i ekspansjonistyczne. Powrót Karadziordziwiciów do władzy zapoczątkował nowy etap rozwoju Królestwa Serbii, zarówno politycznego, jak i ekonomicznego. Wprawdzie był on ściśle związany z ogromnym zadłużeniem państwa, ale postęp gospodarczy zaczął wpływać na aspiracje narodowe i terytorialne Serbów.

Na początku XX wieku w świadomości polityków serbskich, nie tylko dyplomatów, zrodziło się jednakże przekonanie, że Macedończycy są wspólnotą odrębną od innych społeczności tych ziem (Serbów, Bułgarów, Greków), choć bez państwa czy choćby wyraźnie określonych granic politycznego oddziaływania (okręg, prowincja, kraj itp.).

Pojęcia „Macedończyk”, „Macedończycy”, „powstańcy macedońscy”, „społeczeństwo macedońskie” czy „uchodźcy macedońscy” występują w omawianych dokumentach w różnym, często nieostrym, kontekście. Nasuwa się zatem pytanie, czy słowa te — pojawiające się sporadycznie — są pozbawione kontekstu historycznego i społecznego albo czy terminy te miały konotacje raczej potocznego rozumienia odmienności ludzi zamieszkujących dolinę Wardaru. Wydaje się jednak, iż politycy i dyplomaci serbscy wiedzieli, jakiej kategorii

² I. Stawowy-Kawka, *Historia Macedonii*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2000, s. 155.

³ O. Popović-Obradović, *Kakva ili kolika država. Ogledi o političkoj i društvenoj istoriji Srbije XIX i XX veka*, Beograd 2008, s. 227; M.S. Protić, *Serbian radicalism 1881–1903. Political thought and practice*, „Balcanica” 38, 2008, s. 227; Т. Станковић, *Сто говора Николе Пашића. Вештина говорништва државника*, књига I, Београд 2007, с. 42.

używają i w jakim znaczeniu. Świadczy o tym liczba podobnych sformułowań odnalezionych w zbiorach dokumentów dyplomacji serbskiej z lat 1903–1914. W literaturze serbskiej trwała już bowiem ożywiona dyskusja na temat tożsamości Macedończyków⁴.

Pierwszym dokumentem dotyczącym omawianej problematyki jest pismo z dnia 8/21 lipca 1903 roku, w którym minister spraw wewnętrznych Królestwa Serbii Stojan Protić informował Ministerstwo Spraw Zagranicznych o liście, jaki otrzymał od dyrektora zarządu miejskiego Belgradu. Dotyczył on działalności niejakiego Bogomira Jakicia, który rozprowadzał na dworcu kolejowym w Belgradzie międzynarodowe karty podróży dla emigrujących. „Ma on — donosił ów nieznan z nazwiska urzędnik — bardzo silne związki z Macedończykami, których wszystkich uważa [Jakić, nie dyrektor — M.D.] za Bułgarów”. W ciągu ostatnich kilku miesięcy Jakić wyekspediował już do Ameryki **3000 Macedończyków** i ich emigracja osiąga duże rozmiary. Istnieje obawa, że to „osłabi słowiański element w Macedonii i stworzy nowe **siedliska Macedończyków w Ameryce**”⁵. Informację tę, jak wspomnieliśmy, sygnował minister spraw wewnętrznych Stojan Protić⁶. Już ta wymiana pism wskazuje, że zarówno nieznan z nazwiska dyrektor zarządu miejskiego Belgradu, jak i minister Protić świadomie stosowali termin „Macedończycy” dla określenia tożsamości narodowej ludzi z terenu Macedonii. Zwrot „których on [Jakić] uważa za Bułgarów”, oznacza, że nie uważają ich za przedstawicieli takiej narodowości, lecz za Macedończyków.

Także sam minister Stojan Protić w piśmie do ministra spraw zagranicznych, pisząc o Macedończykach, którzy ostatnio przybyli do Serbii przez Bułgarię, wyraźnie określa, kogo ma na myśli. Wymienia nie tylko Bułgarów, lecz także Macedończyków, czyli wbrew stanowisku Bułgarii i Bułgarów nie stawia znaku równości między ludnością macedońską a Bułgarami. Wyraźnie akcentuje istnienie odrębnej — od Bułgarów, Serbów, Albańczyków — nacji w Macedonii — Macedończyków⁷.

Bardzo czytelnie w omawianej korespondencji pojęcia „Macedończyk” i „Macedończycy” stosował szef Agencji Dyplomatycznej Królestwa Serbii w Sofii — Boško Čolak-Antić. W piśmie z dnia 5/18 sierpnia 1903 roku informował MSZ w Belgradzie, że w całej Bułgarii powstały komitety zbierające pieniądze

⁴ J. Радосављевић-Бдин Стева, *Историја бугаризма на Балканском полуострву: народност и језик Македонаца*, Београд 1890.

⁵ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 1, с. 1. 29 мај/11 јун 1903–14/27 фебруар 1904, Београд 1991, с. 219.

⁶ Stojan Protić (1857–1923) — wpływowy działacz Serbskiej Partii Radykalnej, redaktor organu partii „Samouprava”, wielokrotny posłem do parlamentu, minister spraw wewnętrznych w latach 1903–1912, premier Królestwa SHS w latach 1918–1919 i w roku 1920. Warto nadmienić, iż Stojan Protić już dwie dekady wcześniej opublikował obszerną broszurę pod tytułem: *O Македонију и Македонцима*, Београд 1888.

⁷ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 1, с. 633.

na pomoc „**zbuntowanym Macedończykom**”⁸. Kilka dni później wysłał dłuższą depeszę, której treść jeszcze klarowniej ilustruje jego stosunek do Macedończyków. Pisał z Sofii do serbskiego MSZ, że wielu Macedończyków, którzy odczuwają sporą sympatię do Serbów, odwiedzało poselstwo serbskie w Sofii, by spytać, czy Serbia chce wysłać czety do Macedonii, ponieważ woleliby połączyć się z serbskimi formacjami, ale jeśli nie, to przyłączą się do czet, które przyjdą z Bułgarii⁹. Čolak-Antić ponownie użył tego terminu w obszernym raporcie (13/26 września 1903) informującym o rozmowach między sułtanem a władzami bułgarskimi, którym przewodził Ali Faruk Bej. „Wydaje się — pisze Čolak-Antić — że sułtan postrzega władze Księstwa Bułgarskiego jako oficjalnego przedstawiciela zbuntowanych Macedończyków”¹⁰. Serbski dyplomata wyraźnie wskazuje na Macedończyków — ludzi gotowych współdziałać z Serbami lub Bułgarami, choć według jego przekazu są oni podmiotem odrębnym.

Z kolei w depeszy z września 1903 roku Čolak-Antić informował Belgrad o działaniach dwóch komitetów macedońskich, które dzielą różnice wewnętrzne (komitet tzw. wrhovistów podzielił się na dwie frakcje), mimo że celem obu jest szerzenie bułgarskiego szowinizmu i w dalszej perspektywie aneksja całej Macedonii do Bułgarii. Żądania autonomii dla Macedonii to tylko faza przejściowa. „Oprócz tego **prawdziwi Macedończycy** doszli już do całkowitej świadomości o swojej sile i swoich prawach, i pragną, aby w czasie walk o wolność sami swobodnie się określili”¹¹. Čolak-Antić używa terminu „Macedończycy”, aby zniwelować bułgarską propagandę o Bułgarach nad Wardarem (nie o Macedończykach). Posłowie serbscy w Sofii nie mogli bowiem pisać o Macedończykach pod wpływem propagandy bułgarskiej, gdyż Bułgaria nie uznawała Macedończyków za naród, a za Bułgarów mieszkających w Macedonii. Z tego względu kategoria „Macedończycy” była — świadomie — używana przez dyplomatów serbskich w pismach wysyłanych z Sofii.

Z postawą Čolaka-Anticia koresponduje stanowisko przedstawiciela serbskiego MSZ Ljubomira Kaljevicia¹², który w dłuższym referacie dla poselstwa serbskiego w Stambule z dnia 31 sierpnia/13 września 1903 roku wielokrotnie wymieniał Macedończyków w bardzo jasnych konfiguracjach. Pisał o Macedończykach, którzy przebywają teraz w Serbii, ale gotowi są pójść w każdej chwili z pomocą „swoim rodakom”. Poruszał również kwestię patriotycznego ruchu wśród tutejszych (tzn. w Belgradzie) Macedończyków. Bez wątplenia odróżniał ich od innych narodowości zamieszkujących ziemie macedońskie. Mało tego, informo-

⁸ *Ibidem*, c. 320.

⁹ *Ibidem*, c. 363.

¹⁰ *Ibidem*, c. 505.

¹¹ *Ibidem*, c. 435.

¹² Ljubomir Kaljević (1841–1907) — serbski polityk, studiował w Paryżu i Heidelbergu, redaktor pisma „Serbia” w latach 1867–1870, premier Serbii w latach 1875–1876, minister finansów, minister spraw wewnętrznych, a w 1903 roku minister spraw zagranicznych.

wał, że władze tureckie z powodu aktywności Macedończyków z terenu Serbii zostały zmuszone do obsadzenia granicy serbsko-tureckiej dodatkowymi wojskami i baszybuzukami. Paradoksalnie sam Kaljević podejrzewał, że Turcja wyolbrzymiała znaczenie aktywności powstańczej Macedończyków na terenie Serbii, aby odroczyć — jak pisał — uznanie istnienia narodowości serbskiej na terenie Macedonii! Treść pisma Kaljevicia odnośnie do tej sprawy nie jest jasna, aczkolwiek może ono oznaczać, iż władzom tureckim korzystniej było uznać istnienie Macedończyków, którzy nie mieli własnej politycznej ojczyzny, niż przyznać, że na terenie Macedonii żyją Serbowie, co usprawiedliwiałoby serbskie roszczenia do tych ziem, a co najmniej ingerencję w relacje między ludnością macedońską a władzami tureckimi.

Aby nie pozostawać wyłącznie przy korespondencji Čolaka-Anticia, sięgnijmy do depeszy Jovana F. Hrsticia — ambasadora Serbii w Stambule, który pisze o rozmowach ze stroną turecką, dotyczących **repatriacji zbiegłych Macedończyków**, i o pomocy, jakiej należy im udzielić w powrocie do Turcji, czyli Macedonii¹³. Hrستیć nie artykułuje jednak tak wyraźnie jak Čolak-Antić odrębności etnicznej Macedończyków, można nawet przypuszczać, iż chodzi mu bardziej o tożsamość terytorialną, a nie narodową, choć i tak jego opinia utrzymuje się w nurcie akceptacji dla Macedończyków jako odrębnej wspólnoty, nie zaś mieszanek serbsko-bułgarskiej ludności słowiańskiej o nieskrystalizowanej tożsamości.

Wydaje się, że pojęcie „Macedończycy” na określenie ludności zamieszkującej ziemie macedońskie upowszechniało się wówczas daleko poza granicami Bałkanów. Oto w korespondencji z Londynu Aleksander Z. Jovicić informował o żywym zainteresowaniu opinii publicznej w Wielkiej Brytanii kwestią macedońską. Pismo „Standard” donosiło o anonimowym „przyjacielu”, który wpłacił 1000 funtów szterlingów na pomoc Macedończykom. Pojęciem „Macedończycy” posługiwał się również „The Times”, aczkolwiek nie mamy pewności, kogo opinia publiczna i redaktorzy pism brytyjskich uważali za Macedończyków. Niemniej jednak nazwa ta funkcjonowała już w dyskursie publicznym na Wyspach Brytyjskich¹⁴.

W pierwszych latach XX wieku pojęcia „Macedończyk” i „Macedończycy” przyjęły się nie tylko wśród dyplomatów i przedstawicieli władz centralnych. Odnajdujemy świadome użycie tych terminów również w dokumentach tajnej policji organizacji Srpska Odbrana (S.O.) — „Centralnog odbora Srpske Rewolucyjne Organizacije Srpska Odbrana”, organizacji polityczno-wojskowej — walczącej o prawa Serbów w Starej Serbii i Macedonii. W piśmie z dnia 15/28 lipca 1906 roku skierowanym do centrali S.O. w Belgradzie szef jej policji A.R. Sre-

¹³ Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914, Књ. 1, с. 572.

¹⁴ Ibidem, с. 782.

dojević używa terminów „Staroserbowie” (*Starosrbianci*) i „Macedończycy”¹⁵. W jego dokumentach pojawia się także zwrot „**naród macedoński**”¹⁶, użycie słowa „Macedończycy” nie było zatem przypadkowe. Trzeba więc podkreślić, że nawet w dokumentach tajnej policji nacjonalistycznej organizacji Srpska Odbrana wielokrotnie pojawiały się wzmianki o Macedończykach.

Trudno jednakże założyć, że Čolak-Antić czy inni politycy serbscy, pisząc „Macedończycy”, mieli na myśli niejasną identyfikację terytorialną, a nie narodową. Owszem, mogłoby się tak zdarzyć, gdyby chodziło o Czarnogórców, lecz w ich przypadku zasięg terytorialny i częściowo plemienny był wyraźny, w kwestii Macedonii — już nie. Macedonia jako ziemia, nietworząca wprawdzie odrębnej jednostki terytorialnej, ale istniejąca, była dla tych polityków czymś oczywistym. Nie przeszkadzało im zatem wskazanie na Macedończyków jako zdefiniowaną wspólnotę, której zasięg prawno-polityczny, w postaci zwartej terytorialnej struktury, nie został jeszcze (w 1903 roku) zdefiniowany. Czy istniał więc naród macedoński, Macedończycy w rozumieniu wspólnoty etnokułturowej w wypowiedziach i pismach serbskich dyplomatów? Należy na to pytanie odpowiedzieć twierdząco. Čolak-Antić nie pisał bowiem, że „ludność bułgarska w Macedonii” była rozczarowana polityką ks. Ferdynanda, lecz twierdził, że to Macedończycy byli nią rozczarowani. Jego następca na funkcji posła serbskiego w Sofii — dr Milan Ђ. Milojević — również pisze o bułgarskiej akcji wśród Macedończyków w kwietniu 1911 roku¹⁷.

Z tego samego okresu pochodzą inne dokumenty, o różnej proveniencji i sobie odległe, tak pod względem politycznym, jak i geograficznym. W piśmie z dnia 16/29 kwietnia–19 kwietnia/2 maja 1911 roku wicekonsul serbski w Bitoli — Marko P. Cemović — informował centralę o swojej rozmowie z profesorem Uniwersytetu Sofijskiego — A. Iširkovem, który stwierdzał, że Jovan Cvijić, słynny etnolog¹⁸, mocno pomniejszył swój autorytet, „tworząc teorie o etnicznych Macedończykach”¹⁹. Cemović nie dementuje uwag prof. Iširkova, potwierdzając jakby swoją zgodę z teoriami Cvijicia.

Inny dokument to pismo przewodniczącego organizacji Srpske Braće — Goluba C. Janicia — do ministra gospodarki Królestw Serbii — Jaša M. Prodanovicia — w sprawie pomocy chroniącym się w Serbii Macedończykom, którzy nie mają „praw podatkowo-ekonomicznych”, w którym Janić prosi ministra o pomoc i o to, aby traktować ich jako członków tej organizacji²⁰.

¹⁵ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 2, додаток 2. *Организација Српска одбрана 1906 године*, Београд 2007, с. 227, 351, 533.

¹⁶ *Ibidem*, с. 534.

¹⁷ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 4. 3/II, 1/14 април–30 јуни/13 јули 1911 г., Београд 2009, с. 749.

¹⁸ Por. J. Cvijić, *Balkansko Poluostrvo i južnoslovenske zemlje*, Београд 2011, с. 471–472.

¹⁹ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 4. 3/I, с. 808.

²⁰ *Ibidem*, с. 947–948.

Z upływem czasu bardziej widoczna staje się w omawianych zbiorach dokumentów pewna zmiana. Po 1904 roku wzmianki o Macedończykach są rzadsze, co prawdopodobnie oznaczało zmianę nastawienia wobec nich przez rządzącą serbską Partię Radykalną Nikoli Pašicia i wyrugowanie z języka urzędowego terminu „Macedończycy” na określenie rdzennej ludności doliny Wardaru (i innych ziem). Być może to wielkoserbska polityka Nikoli Pašicia, aby unifikować oraz jednoczyć ziemie ojczyste, wymusiła na przedstawicielach dyplomacji serbskiej „odrzuć” istnienia ludności macedońskiej i jej „serbizację” w języku polityki i dyplomacji.

W pismach z początku XX wieku widać, że świadomość istnienia ludzi, których można określić terminem „Macedończycy”, czyli słowiańskich mieszkańców ziem macedońskich, jest czymś naturalnym, lecz wraz z serbskimi planami ekspansji odchodzi się od wspomniania o Macedończykach (jako o mieszkańcach ziem macedońskich pomnych własnych korzeni i tożsamości etnokulturowej). Obiektywny pogląd o występowaniu narodu macedońskiego poległ w starciu z planami władz serbskich odnośnie do pełnego zjednoczenia ziem cara Dušana. Jeśli w 1912 roku istniały konkretne projekty podziału Macedonii między Serbię, Bułgarię i Grecję, nie było już powodu, by wspominać o istnieniu narodu macedońskiego czy po prostu o Macedończykach; wprost przeciwnie — należało zanegować ich istnienie. Późniejsza polityka serbska zmierzała do przekształcenia ziem macedońskich w „ziemie serbskie” i do przyłączenia ich do Serbii. Nastąpiła więc ewolucja politycznego stanowiska serbskiego względem ludności macedońskiej.

Przynajmniej w jednym dokumencie dyplomatycznym naczelnika w serbskim MSZ, późniejszego posła w Sofii, dr Miroslava Spalajkovicia oprócz kategorii „Macedończycy” pojawiało się sformułowanie „**społeczeństwo macedońskie**”²¹, którego desygnat pochodził od kraju — Macedonii. Spalajković skonstatował tym samym istnienie wspólnoty, uwzględniającej, być może — w jego pojęciu — różnorodność etnogenezy, ale odczuwającej własną tożsamość zrodzoną na tej ziemi — tożsamość macedońską. Mimo więc prowadzenia polityki ekspansji oraz aktywnej propagandy ze strony serbskiej, a także istnienia bułgarskiego, serbskiego i greckiego komponentu wśród mieszkańców Macedonii w języku dyplomatów oraz polityków serbskich uwidoczniło się to, co było obiektywne i realne — istnienie Macedończyków, ludzi świadomych swej odrębności, może niekiedy lokalności, ale odczuwających odmiennosć wobec żywiołu serbskiego i bułgarskiego. Spalajković, pisząc o społeczeństwie macedońskim, nie mógł się pomylić, kierując takie słowa do szefa serbskiego MSZ — Milovana Milovanovicia. Późniejsze zaprzeczanie istnienia narodu macedońskiego w propagandzie serbskiej było tylko konsekwencją przyjętej

²¹ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 4. 4/II, 1/14 октобра–31 децембра 1911/13 јануара 1912 г., Београд 2009, с. 1406.

strategii wypierania z przestrzeni publicznej takich pojęć, jak „Macedończyk”, „Macedończycy”, „narod macedoński” i „społeczeństwo macedońskie”. Zastąpienie tych określeń po 1919 roku terminem „Południowa Serbia” było próbą kreacji nowej rzeczywistości, wbrew wcześniejszym konstatacjom w licznych depeszach dyplomatycznych i korespondencji politycznej.

Warto przytoczyć jeszcze jedną opinię — w piśmie z dnia 8/21 kwietnia 1911 roku naczelnik w MSW Serbii — Milovan Đurić — informował kierownictwo MSZ, że w ostatnim czasie zbiegło do Serbii 50–60 Macedończyków, aby nie pójść do wojska. Đurić pisał: „**Wszyscy ci Macedończycy są zobowiązani do służby wojskowej**”²², ale rząd turecki nie śmie ich powoływać do armii, aby wspólnym porozumieniem nie skierowali broni przeciwko niej”²³.

Od 1912 roku w omawianych dokumentach dyplomatycznych serbskich, a nawet szerzej, w ogóle w dokumentach serbskich władz, rozpatruje się wyłącznie sprawę podziału Macedonii Wardarskiej między Serbię i Bułgarię, angażując w to autorytet rosyjskiego cara i mówiąc o sprawiedliwym podziale interesów oraz praw obu stron do ziem w Macedonii. Gdzie są jednak Macedończycy, którzy jeszcze 10 lat temu pojawiali się w dokumentach serbskich dość często? Mówiono o nich jako odrębnej narodowości, może bez szczególnego jej eksponowania, ale tym bardziej wiarygodnie, bo w sposób naturalny, niewymuszony. Troską — zapewne szczerą — Serbii na początku XX wieku była ochrona praw ludności chrześcijańskiej w Macedonii i postrzeganie pewnego odłamu tamtejszej ludności jako Macedończyków, słowiańskiej grupy o własnej tożsamości, oraz osłabienie tam pozycji Turcji. W miarę krzepnięcia państwa serbskiego, wzrostu jego ambicji i siły militarnej pojawiły się plany ekspansji terytorialnej na ziemie macedońskie, a nie wspieranie żywiołu macedońskiego, aby uwolnił się on od tureckiej dominacji i stał samodzielnym narodem. Tuż przed wybuchem wojen bałkańskich z lat 1912–1913 pisze się tylko o ziemiach macedońskich, lecz nie o Macedończykach, albo wspomina się o konieczności „obrony rodaków”, czyli Serbów mieszkających na ziemiach macedońskich²⁴.

Na koniec trzeba jednocześnie podkreślić, iż dyplomaci i politycy serbscy **nie używali określenia „tak zwani Macedończycy”**, nawet jeśli odwoływali się do źródła pośredniego. Użycie określenia „tak zwani” oznaczałoby, że nie akceptują terminu „Macedończyk” bądź „Macedończycy”, jakimi ktoś inny mógł się posługiwać, choć nie spotykamy tego w ich wypowiedziach. Świadomie i swobodnie, aczkolwiek nieczęsto, używali terminu określającego wspólnotę o ukształtowanej tożsamości i odrębnych cechach — jako „Macedończycy”.

Terminy „Macedończyk–Macedończycy”, mające wyraźne konotacje etniczne i kulturowe, niewątpliwie funkcjonowały w języku elit politycznych

²² W 1908 roku w imperium osmańskim wprowadzono powszechny obowiązek wojskowy również dla chrześcijan.

²³ *Документи о сполној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 4. 3/II, с. 770–771.

²⁴ *Документи о сполној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 4. 4/II, с. 1497.

Królestwa Serbii w pierwszych latach XX wieku (przyczyniły się do tego niewątpliwie studia Jovana Cvijicia). Wypowiedzi serbskich dyplomatów i polityków z lat 1903–1904 świadczą, iż ze swobodą i pełną świadomością stosowali te pojęcia dla określenia stosunków politycznych i społecznych w Macedonii. Wówczas jeszcze aspiracje ekspansjonistyczne w Serbii nie były zbyt wyraźnie zdefiniowane. Póki wspieranie wszelkich żywiołów słowiańskich służyło osłabieniu pozycji Turcji, póty Serbia nie miała nic przeciw temu, by je wspierać, upominać się o ich prawa czy uważać za odrębne narody. Po przejęciu władzy przez premiera Nikolę Pašicia, przywódcę serbskiej Partii Radykalnej, wraz z powrotem dynastii Karadziordziewićów (1903) sytuacja się zmieniła; zwłaszcza po aneksji Bośni i Hercegowiny przez Austro-Węgry (1908), co uciszyło na długo myśl o przyłączeniu ziem serbskich w Bośni do Królestwa Serbii. Wobec tego pozostał kierunek południowy — Macedonia. Należało zatem eksponować serbski komponent tych ziem, a negować kształtowanie się bądź już istnienie odrębnego narodu — Macedończyków. Z tego względu wzmianki o nich w serbskich dokumentach dyplomatycznych stawały się coraz rzadsze, a przed wybuchem I wojny bałkańskiej w 1912 roku całkowicie ustały. Jasne stało się bowiem, że nie służyło to interesom Królestwa Serbii.

Bibliografia

Źródła

- Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 1, с. 1. 29 мај/11 јун 1903–14/27 фебруар 1904, Београд 1991.
- Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 2, додатак 2. *Организација Српска одбрана 1906 године*, Београд 2007.
- Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 4. 3/II, 1/14 април–30 јуни/13 јули 1911 г., Београд 2009.
- Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Књ. 4. 4/II, 1/14 октобра–31 децембра 1911/13 јануара 1912 г., Београд 2009.

Literatura

- Cvijić J., *Balkansko Poluostrvo i južnoslovenske zemlje*, Wydawnictwo MARSO, Beograd 2011.
- Macedonia in 20th and 21st century: History, Religion, Culture, Language, Law, Politics*, „Politeja” 30, 2014.
- Macedonia: Land, Region, Borderland*, red. J. Sujecka, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2013.
- Macedonia: the political, social, economic and cultural Foundations of a Balkan State*, red. V.C. de Munck, L. Risteski, I.B. Tauris, London 2013.
- Macedoński dyskurs niepodległościowy*, red. I. Stawowy-Kawka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Minitis G.I., *History of the Macedonian Question*, Society for Macedonian Studies, Thessaloniki 1998.

- Palaret M., *Macedonia. A Voyage through History*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2015.
- Pattifer J., *Macedonia: Recognition, Referendum, Resignation*, Surrey Defence Academy of the United Kingdom, Camberley 2004.
- Petreska-Beska V., *Macedonia: Understanding History, Preventing future Conflict*, United States Institute of Peace, Washington 2004.
- Popović-Obradović O., *Kakva ili kolika država. Ogledi o političkoj i društvenoj istoriji Srbije XIX i XX veka*, Zagorac, Beograd 2008.
- Protić M.S., *Serbian radicalism 1881–1903. Political thought and practice*, „Balcanica” 38, 2008.
- Protić S., *O Македонију и Македонцима*, Косте Таушановић, Београд 1888.
- Радосављевић-Бдин Стева Ј., *Историја бугаризма на Балканском полуострву: народност и језик Македонаца*, Краљевине Србије, Београд 1890.
- Stawowy-Kawka I., *Historia Macedonii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 2000.
- Станковић Ћ., *Сто говора Николе Пашића. Већина говориштва државника*, књига I, РАД, Београд 2007.

Macedonian and Macedonians in the diplomatic documents of the Kingdom of Serbia 1903–1914

Summary

The article discusses the problem of the words “Macedonian” and “Macedonians” appearing in the diplomatic documents of the Kingdom of Serbia 1903–1914 and the context of their usage. It focuses on the question of Serbian diplomacy’s attitude towards the Macedonians: whether they were regarded as nation or a people whose sense of identity was territorial rather than based on their ethnicity. The early documents indicate that the view of the Macedonians as a nation took hold among Serbian politicians and diplomats. Following the coup of 1903 and the ensuing change of ruling dynasty, Serbian foreign policy changed as well. The plans for Serbian expansion into Macedonian lands result in mentions of the Macedonians becoming rarer. Before the outbreak of the first Balkan war, the partition of Macedonia between Serbia and Bulgaria was perceived as the main objective and consequently referring to the Macedonians was seen as being against Serbian national interests.

Keywords: Macedonia, Macedonians, Serbia, diplomacy, politicians, Serbian foreign policy

Makedonac–Makedonci u diplomatskim dokumentima Kraljevine Srbije 1903–1914

Rezime

Članak se bavi problemom prisutnosti ili konteksta korištenja reči: Makedonac, Makedonci u srpskim diplomatskim dokumentima od 1903. do 1914. godine. Razmatrani problemi u članku se tiču toga da li je srpska diplomatija priznavala postojanje Makedonaca kao posebnog naroda ili ih je tretirala kao ljude koji imaju teritorijalni, a ne etnički identitet. Prvi dokumenti prikazuju na to

da je među srpskim diplomatama i političarima postojalo ubeđenje da su Makedonci poseban narod. Posle državnog udara u Srbiji, 1903. godine i promene vladajuće dinastije, počela je nova spoljna politika. Planovi o teritorijalnoj ekspanziji Srbije na makedonskoj teritoriji su prouzrokovali to da se podaci o Makedoncima pojavljuju sve ređe. Glavni problem pre početka Prvog balkanskog rata je predstavljala podela Makedonije između Srbije i Bugarske i zato je pominjanje Makedonaca bilo protiv interesa srpskog naroda.

Ključne reči: Makedonija, Makedonci, Srbija, diplomatija, političari, srpska spoljna politika